

BFV länsinventering av kärlväxter – Nyhetsbrev 5/2011

Arter som försvunnit från länet

Bengt Stridh

Det går fortfarande fint att inventera, så jag hoppas att ni lägger in en slutspurt i inventeringsrutorna! Jag hade själv en härlig dag igår på Trådarängarna utanför Gäddeholm. På en sank strandäng på naturbetesmark med lerjord fann jag tiotals plantor av **rosenpilört**. Rosenpilört hade vid utgivandet av Malmgrens flora (1982) bara hade en enda känd lokal där den fanns kvar, sedd 1974 vid Dalälven. Förutom tre fynd från Sörmlandsfloras inventeringar finns ett fynd från 1994 i Åvestbo och ett fynd från 2010 vid Billingen inlagt för länet i Artportalen. Malmgren angav att rosenpilört var "starkt minskande – utdöende". Utdöd är den inte än, men nog lever den "on the edge". På denna lokal och där den påträffades vid Billingen 2010 skulle den försvinna på mycket kort tid om betet skulle upphöra, eftersom det är en ettårig konkurrenssvag art. I en inventering som kommunen lät genomföra på Trådarängarna 2005 anges åkerpilört bland arterna enligt Artportalen. Virtuella floran skriver "Rosenpilört liknar en småväxt och mycket späd åkerpilört". Vill man vara konspiratorisk finns en möjlighet att en sammanblandning av arterna gjordes 2005...

I samma område fann jag även **korsandmat**. Den växer helt nedsänkt i vattnet, här var det ingen högre växtlighet och vattnet tillräckligt klart för att jag skulle se att det fanns något under vattenytan. Från ståhöjd tänkte jag på någon art som börjat vissna, men när jag fångade upp en liten bit på en fingertopp av den lite oformliga klumpen under vattnet förstod jag genast att det var korsandmat, trots att jag aldrig hade sett arten livs levande förut. Det lite märkliga med denna art är detta var första fyndet inlagt i Artportalen efter ett fynd från Sörmlandsfloran. Malmgren anger den som tämligen allmän (eller möjligen allmän) i Mälardalen och anger "förmodligen vanligare i Mälaren än som framgår av kartan", som visar ca 75 prickar för länet. Sannolikt är den förbisedd i nutid. Om man hittar andmat kan det löna sig att röra om lite i vattnet för att se om det dyker upp även korsandmat.

Rosenpilört.

Korsandmat. Den lilla bit jag fångade upp fotograferades hemma i en tallrik och lades sedan i växtpressen som ett belägg av fyndet.

Arter som försvunnit efter 1982

Det vore intressant att ta Malmgrens flora (1982) och bläddra igenom alla arter för att se vilka av de som inte var tillfälliga eller kända bara från enstaka lokaler som försvunnit i länet. Jag tänker på arter som en gång i tiden varit etablerade med en stadig förekomst över flera till många lokaler, men som idag är borta. **Kanske har Du lust att hjälpa till med en sådan genomgång? Hör i sådana fall av Dig till mig.**

Sumpgentiana

Sumpgentiana är en stark kandidat till denna lista. I Västmanlands flora (1982) anges att arten påträffats på 16 lokaler i landskapet Västmanland. 100 000-tal i strandens översvämningsbälte i Sundängens naturreservat 1948 låter som en fantastisk syn! Men Malmgren skriver också att "Under loppet av 1960-talet försvunnen från alla lokaler utom en i förstnämnda område. I Sala ej påvisad efter 1918". På Ridön i Mälaren syd Västeräng angav Kers den som riklig 1974 och fåtalig 1975. Observationer saknas av sumpgentiana i Artportalen. Hävden har visserligen återupptagits där Kers fann arten 1975, men jag bedömer det ändå som en verklig högoddsare att den fortfarande skulle finnas kvar.

Toppfrossört

Det finns för närvarande inga fynd av toppfrossört i länet inlagda i Artportalen. Enligt Västmanlands flora (1982) fanns då 17 kända fynd genom tiderna i landskapet Västmanland, varav 13 på Mälareöar relativt nära Västerås, tre på angränsande fastlandsstränder och ett vid Sagån. Det senaste fyndet gjordes 1974 av Lars Kers på Stengrundet. De näst senaste observationerna är enligt floran av Bertil Walldén 1960 (-talet?) vid Gångholmarna och Rundskär. Om inga andra senare fynd har gjorts är det alltså 37 år respektive ca 50 år sedan toppfrossört senast sågs i länet.

Erik Almquist skriver 1965 i Flora Upsaliensis att arten är något sporadisk. I Sörmlands flora (2001) anges att arten "växer på torrare mark och är mer näringsgynnad än frossört. Toppfrossörten har minskat starkt vid Mälaren ... Orsaken är säkerligen minskat bete med påföljande igenväxning". Upplands flora (2010) skriver "... åtskilliga tidigare inlandsförekomster nu försvunnit. De senare utgör förmodligen brackvattenrelikter." Arten tycks alltså ha minskat i två av våra angränsande län och jag kom att undra över om den fortfarande finns kvar i länet.

Vid två utflykter den 3-4 augusti 2011 besökte jag och Maria öarna Stengrundet och Rundskär i den västra delen av Ridöarkipelagen. Förutom en allmän kärlväxtinventering av öarna letade jag efter toppfrossört. Öarna är tämligen små, inte mer än ungefär 200 meter i diameter. Stengrundet verkar på äldre kartor ha varit uppdelade i Norra och Södra Stengrundet med ett litet sund däremellan. Bebyggelse har inte förekommit på någon av öarna, enligt kartor från 1860-talet eller senare. Det är inte troligt att bete har förekommit på öarna med tanke på att de är så pass små.

Vid besöken gick jag runt stränderna på båda öarna utan att hitta något annat än frossört. En knepighet är att frossört ofta växer närmast vattnet i nederkanten av annan högre vegetation och att man därför vanligen inte ser den om man går på land som jag med några få undantag gjorde. Om toppfrossört växer på liknande sätt kan det vara ett skäl till att jag inte återfunnit den, men av beskrivningarna i Sörmlands och Upplands florer verkar den växa högre upp från vattnet än frossört. Den enda ståndortangivelse som finns i Västmanlands flora är från Stengrundet, "blockig-stenig, solöppen mark ovanför strandzonen", vilket också antyder att toppfrossört växer lite högre upp än frossört och då borde jag ha sett den om den hade blommat. Jag såg blommande frossört och blomningstiden för

toppfrossört anges sammanfalla med frossört i flororna, så tidpunkten borde ha varit bra för att leta efter toppfrossört. Fast säker kan man förstås aldrig vara, vi vet alla hur lätt det är att gå förbi enstaka plantor.

Toppfrossört växer kanske inte i själva strandzonen på samma sätt som frossört men man kan konstatera att mycket stora förändringarna av stränderna har skett under det senaste århundradet. De förändringar jag tänker på är:

- Minskande vattenståndsamplituder, med lägre högvattennivå och högre lågvattennivå, vilket gett en betydligt smalare strandzon än före Mälarens vattenreglering. Mälaren började regleras 1943 och reglerades ytterligare år 1968. Det gör bland annat att träd kan vandra närmare vattnet, vilka genom sin beskuggning ger helt andra floraförutsättningar, förutom den inskränkning som en smalare strandzon i sig innebär.
- Igenväxning med glesgröe och vass, vilket säkert trängt undan många arter. Igenväxningen är orsakad av upphört strandbete, eutrofiering och spridningen av den under mitten av 1800-talet som foderväxt införda jätTEGRÖE. Spridningen av jätTEGRÖE har fått en oerhört negativ påverkan på strandfloran eftersom den konkurrerar ut andra strandväxter. Experimenten med inplantering av denna art kan så här i efterhand ses som ett riktigt illdåd som fått en tragiskt förödande effekt för strandfloran innanför vassbältet.
- Stranderosion på grund av svall från kommersiell båttrafik till Västerås hamn och av färjor till Mäläröarna, där även den nutida Havsörnen ger rejäla svallvågor. Vi bor 1,3 km från farleden men varje gång en stor båt passerar ger det upphov till rejäla svallvågor vid land även så pass långt bort. Lite överraskande är att även den betydligt mindre Havsörnen, baserad i Västerås och som går i trafik mellan Mäläröarna, ger så mycket svall. När vi hade ankrat upp vid Stengrundet fick vi vår båt uppsköld mot berghällarna på grund av svallet från Havsörnen.
- Bebyggelse vid stränder. Kommande förändringar i strandskyddet känns oroande.

Finns toppfrossört kvar i länet? Ja, nog borde den finnas på någon av de många hundra Mäläröarna i länet. Det finns ca 250 öar i Ängsöarkipelagen och ca 160 öar i Ridö-Sundbyholmsarkipelagen (varav en del i Sörmland län) samt en hel del öar även längre åt väster. Det krävs ett gediget arbete för att gå igenom alla dessa öar och det känns lite som att leta efter en nål i en höstack, men vi håller tummarna att vi en vacker dag återigen finner toppfrossört på någon av Mäläröarna!